

BLAHA LUJZA.

Blaha Lujza koporsójára egy egész ország tette le a koszorút. A magyar színészetben és magyar muzsikán kívül ott hódolt előtte a magyar állam és a magyar főváros, s a nagyközönség végeleáthatatlan tömegében ott siratták mindazok, akiknek lelkében az ő nótái, az ő enyelgései, az ő egyéniségének kedvessége sohasem fognak közömbös emlékké hervadni. De a főváros utcáin túlról is bizonyosan küldött koporsójához egy sóhajtást a magyar délibábos pusztá, melynek kackiás menyecskeit és helyre parasztlányait annyiszor elevenítette meg, s a hullámozó Balaton, melyről olyan gyönyörűen dalolt, talán éppen akkor fejezte ki gyászát egy rianással. Sőt mintha a trianoni határokon túlról is idesóhajtottak volna a cseh szolgálatba hajtott *tót leányok*, a szőkefürtű német *Nánik*, s bizonyosan az oláh igába tört Gyimesnek vadvirágai is ejtettek egy könnyet.

Pedig a ma élő magyarságból már csak az emberélet útjának felét átlépett nemzedék látta őt a deszkákon. A legifjabb generáció már csak apái emlékezéseiből hall róla, s pár röpké év múlva e személyes emlékezés melege is helyet fog adni a történelmi értékelés hidegebb tárgyilagosságának. Ez az objektivitás azonban nem fog ártani az ő nagy alakjának: jelentőségéből, s azokból az értékekből, amiket ő a magyar színészetnek, a magyar drámairodalomnak, s a magyar műveltségnek hozott, a legtörténetibb hűvösségű ítélet sem vehet el semmit.

Blaháné nemcsak a magyar színészettörténetben kivételes egyéniség, hanem egyedülálló jelensége az egyetemes színészettörténetnek is. Mert az gyakran előforduló tünet, hogy a drámaírók egyes kiválóbb színészeknek, színésznőknek temperamentumára szabják egy-egy alakjuk jellemét, az sem ritka, hogy egyes szerepkörök igazodnak egy nagy színészhez, — az azonban már teljesen egyedülálló tünet, hogy egy egész *műfaj* simuljon egy színészhez. És Blaháné pályájában éppen ez a csodálatos! A népszínmű nyilván nem az ő hatására született meg, de későbbi fejlődése teljesen az ő egyéniségéhez igazodott.

A magyar népszínmű nem volt reálisan megfestett képe a magyar paraszt világának. Valószerűen meglátott epizódalakjai között megjelenő főalakjai, témája és hangja stilizáltan verték vissza a falusi életet. Hősei nem annyira olyanok voltak, mint a valóságos parasztok, hanem aminőknek a kiegyezés utáni magyar középosztály szerette őket látni. Ez a csinált-ság, ez a műnépiesség éppen annyira nem hiba a magyar népszínműben, mint amennyire nem volt az Raimund népies-tündéres játékaiban vagy a renaissance-kor pásztoridilljeiben.

A korabeli magyar kritika azonban egyre sürgette a realista népszínművet, a daltalan parasztdrámát és parasztvígjátékot. Egyes érdekes törekvések nem is hiányoztak az effélének megteremtésére, a közönségnek azonban nem kellett, mert ő népies színművet Blaháné nélkül el sem tudott

képzelné, kedvencének egész temperamentuma pedig éppen ennek az irreális, stilizált parasztvilágnak bemutatására volt teremtve. Beszélhettek a kritikusok e műfaj alakjainak csináltsága ellen, amikor Blaháné olyan illúzióval teremtette színpadra őket! Mennydörögtek a közbeszótt daloknak alkalmoszerűtlen elhelyezése miatt, amikor Blaháné ajkáról olyan magukkalragadóan fakadtak elő. Szerző és bíráló hiába lázadoztak az ellen, hogy Blaháné kedvéért másminőre kell formálni a magyar parasztlányt, mint amilyen a valóságban, — a publikum csak Blaháné képére és hasonlatosságára képzelte el és akarta elképzelni.

S természetes, hogy Blaháné szerepeinek domináló helyzete maga után vonta az egész műfaj stílusát. Ez a kedves és idilli paraszti élet a maga stilizált világával egészen hozzászabódott — írői megalkotásában is, színpadi megjelenítésében is. A naturalizmus erősödésének éveiben — a kilenvenes években —, de újabb rendezői felfogásokban is, e daraboknak minden valóságosabb interpretációja inkább valami kómikus erőlködés benyomását keltette, semmint a műfaj lényegével egyenlő stílusú színpadi magyarázatot. S amikor Blaháné semmiféle ösztönzésre sem volt hajlandó öltözködésében teljesen valóságos lenni, s ruhája még teszem arató munkából jövet is jobban hasonlított az ünneplő köntöshöz, mint a munkaruhához, akkor voltaképpen csak arról tett tanúságot, hogy e magához alkalmazott műfajnak egész stílusával tisztában van.

Blahánénak az erősebb naturalizmussal való ellentétét a korabeli kritika többször kiemelte. Mikor a *Tündérlak Magyarhonban* c. népies vígjátékának Marcsa szerepében a Nemzeti Színház színpadán 1871-ben bemutatkozott, a *Reform* napilap kiemeli, hogy Marcsája „kissé finom kelméjű...”, kiből a realiztikusabb vonások hiányát a jótékony bensőség felejteti. „Később Beöthy Zsolt is kiemeli „ábrázolásának mérsékelt realizmusát”, egy helyütt meg igen szellemesen azt jegyzi meg, hogy az ő parasztlányának egyszerűségébe mindig belevegyül „egy kis érdekes mókázási szeszély s valami kedves leleményes kacérság, mintha már szolgálatban lett volna odabenn a városban vagy legalább a kastélyban“.

Blaha Lujza egész színészi pályáján talán csak egyetlenegyszer próbálkozott meg az ábrázolás nyersebb naturalizmusával. Lukácsy Sándornak *Szomszéduram kakasa* c. népszínművében (1880) a csokolózási jelenetet olyan módon játszotta meg, hogy az akkori színi kritikusok legkiválóbbja, Beöthy Zsolt, erősen támadó bírálattal sujtotta. Blaháné men szállott vele pörbe, hanem a következő előadásokból az egész jelenetet kihagyta s többször nem is próbálkozott effélékkel. Alkalmasint nem színészi népszerűségét féltette — hiszen a közönség követte volna kedvencét ez újabb útra is —, hanem belátta, hogy ez ábrázolási mód sem egyéniségéhez nem illik, sem ahhoz a műfajhoz, melyet megeleveníteni van hivatva.

De nemcsak lényegével símult hozzá a népszínmű, hanem tónusával is. Blaha Lujzának főereje az érzelmesség volt, mégpedig bizonyos játékossággal vegyülő érzelmesség. Az elragadó szenvedély túlesett egyéniségének határain. Ez legelőször az 1876-ban színrekerült *Poloncban látszott* meg. Liszka szerepében, a második felvonás végének szenvedélyesebben drámai jelenetében minden erejét össze kellett szednie, hogy helyt állhasson. Éppen ezért e szerepét később sem játszotta szívesen, s itt van annak is oka, amiért a népszínmű a maga további fejlődésében nem mehetett a sötétebb, a tragikusabb tónusokig. Akadt egy-két próbálkozás ebben az irányban is, de

Blaháné uralkodó egyénisége hamar visszakanyarította a népszínművet a harmonikusabb és derűsebb alaphanghoz. E műfaj valóban csak addig nyújtózhatott, ameddig Blaháné temperamentuma ért.

Mindezekből nagyon könnyen fakadhatna vele szemben az a szemrehányás, hogy hiszen akkor voltaképpen újtjában állott e műfaj változatosabbá fejlődésének, vagy még messzebb menve, a népdráma kialakulásának. Ez az ellenvetés azonban csak akkor volna jogos, ha e műfaj későbbi művelőinek írói tehetsége versenyezhetett volna Blaháné színművészeti tehetségével. Ez esetben csakugyan egy nagyon izgalmas irodalmi harc lobbanhatott volna ki, mely az újabb magyar irodalomtörténetnek egyik legérdekesebb fejezete lett volna. Blahánéval, a népszínmű-színésszel azonban Csepreghy halála után egyetlen egy népszínműíró sem vetekedhetett. S hogy e közepes termékeket valósággal ontó műfaj annyi ideig virágozhatott, s hogy a népi vígjáték megszületéséig, Gárdonyi Boráiig, a népies drámairodalom nem mutat tátongó ürességet, az egyedül Blaháné érdeme.

Blahánének a szélsőségektől tartózkodó finomsága, bája és kedvessége jellemezte operett-alakításait is. Pedig e műfajnak nyelvöltögető cinizmusa, frivolabb merészsége, torzra hajló szabadossága veszedelmes inger lehet akárkire. Blaháné a Nemzetitől a Népszínházhoz való szerződésekor egy darabig szabódott is, hogy operettben szerepeljen, de végül is engedett új igazgatója, Rákosi Jenő rábeszélésének. Azonban e műfajba is belevitte nemesebb diszkrécióját. Első ilyenmű szerepe *Dunanan apó és fia utazásában* Paméla alakja volt. E darab valaha Molnár György budai Népszínházában, az előadásnak kissé merészebb sikamlósságával hatott. Blaháné nem követte elődjének, Krecsányi Saroltának példáját, hanem játékanak nemes tartózkodásával tűnt ki. S első, igazán nagyhatású operettszerepében, az *Angot asszony leányában* is eleven és magával ragadó tudott lenni anélkül, hogy játékába a legcsekélyebb közönségesség vegyült volna. Általában Blaháné több évtizedig az operetteknek is egyik vonzóereje volt, bár itteni vezérszerepét nemsokára némiképp vitássá tette Pálmay Ilka.

Blaha Lujzának a vele egykorú és a nyomába lépő színésznemzedékre megmérhetetlen hatása volt. A drámai könnyebb énekes fajtákban e kor valamennyi fővárosi és vidéki színésznője rendkívül sokat tanult tőle. Ez az erős hatása egészen a századfordulóig tart. Ekkor tűnik fel a modern táncos operettek új nagyhatású primadonnája, kiről Blaha Lujza maga mondta: Ez az első, akiben semmit sem látok magamból.

De nemcsak a magyar színészetre és a magyar drámairodalomra hatott, hanem az egész magyar műveltségre is. Az ország fővárosának a kiegyezés utáni megmagyarosodásában erősen gyorsító szerepe ilyen rendkívüli módon volt. Az ő varázslatos egyénisége tette a Népszínházat a pesti német színháznak előbb veszedelmes versenytársává, majd pedig legyőzőjévé. A még felében-harmadában német lakosság az ő ajkáról szereti meg a magyar szót, a magyar nótát és a magyar népet. A Népszínház megnyitása idején, mikor e nagy művész nő a próbákra vagy az előadásra ment, az utcák nevét még két nyelven olvashatta: magyarul és németül. S hogy a német felírás olyan hamar letűnt a falakról, abban Blahánének igen nagy része volt.

... Petőfi szerint a színész lekötve csügg egy rövid bilincsen. Ez a jelen. A jövőhöz semmi köze nincsen. E megállapítás azonban csak a közepes tehetségekre nézve igaz. A nagy színészegyéniségek nincsenek a jelen

bilincsebe szorítva. Blaha Lujza nagy értékei részben még életében kiállották a történelem próbáját. A színpadtól szinte két évtizede, hogy visszavonult, és mégis nagysága nemhogy veszített volna a magyar közönség és tudomány értékelésében, hanem inkább tisztult és emelkedett. S most, hogy ő is elment a régi, nagy színészgeneráció többi tagjai mellé „az almot játszani“, alakja végképen bevonult a magyar nagyok Pantheonába.

Galamb Sándor.

KÁR A DAL.

*Hajnalra elült a hangos hajsza,
Az északi szél már tova nyargal.
A földön a lomb. A galyak arca
Sovány, vigyorgó. Lopva, halkkal
Jött meg az ősz. A köd követte,
Bevonta omló, szürke szövetbe.*

*Jajjal bélelt ez a köntös,
A szegélye könnytől gyöngyös.
Könnyü szárnya libben, táru,
Halott illat messze tájrul
Száll belőle s ahová ér,
Sír az avar, sír a gyökér.*

*Ott fent a fán vén varjú várja,
Se fészke, se párja.
A halál fekete lelke talán
Ott fent a fán!*

*Az ág reccsent, riad a csend.
Hiába már,
A bús madár kiáltja: Kár!
És varjú-szóval így hadar:
Kár az élet, kár a dal,
Kár a harc, a viadal!
Kár a csók és kár a kín,
Kár a kincs és kár a csin.
Kár az undor, kár a vágy,
Kár a jóság, kár a vád.
Kár a kedv és kár a gond!
Ha értelmes, ha bolond,
Ha öreg, ha fiatal,
Most magának sírt kapar.
Szemfedő a sárga lomb.*

*Van avar, nincs zavar!
— Fehér fátyolt köt a köd,
Fagyos rög az örököd.*

Réz Gyula.